

קו-א מאי?

נשדפת והוי מכת מדינה, שידפון של חיטיים לגבי שעורים, כגון ששדה החוכר והשדות שסביבה, שנשדפו, היו של חיטיין, וביניהם צמחו שעורים, שלא נשדפו,

האם השעורים דינם כזרע אחר דמי, (68) ואינם מפסיקים בין השדות ונקרא השידפון מכת מדינה.

או דילמא, שעורים לא כזרע אחר, אלא כמין אחד הם, וכיון שמאותו מין לא נשדף, אין כאן מכת מדינה.

ז. וכן אם לקו שדות כל העולם כולו בשדפון, ושלו לקה בירקון, שנתייבשה התבואה.

אי נמי, כל העולם כולו בירקון, ושלו בשדפון, מאי? (69)

ומסקינן: תיקו.

אמר ליה בעל השדה לחוכר, זרעה חיטיי! ואזל הוא זרעה שערי, ורשאי הוא לכך, ובלבד שיתן לבסוף את מה שנתחייב לבעל

מי אמרינן, אילו היו זורעים שם תבואה היתה נשדפת והוי מכת מדינה, או דילמא כיוון שהאספסתא לא נשדפה לא מיקרי מכת מדינה.

ה. ואם תמצא לומר שאספסתא שלא נשדפה אינה מפסקת בין השדות, ואמרינן אילו זרעה תבואה היתה נשדפת והוי מכת מדינה, דילמא דווקא באספסתא, שאינה בכלל תבואה אלא מאכל בהמה, שייך לומר שרק עליה לא נגזרה גזירת הפורענות, אבל אילו זרעו שם תבואה היתה נשדפת.

אבל אם הפסיק בין השדות זרע אחר, הראוי למאכל אדם, שלא נשדף, מאי?

מי אמרינן אילו זרעה תבואה היתה נשדפת, ויש כאן מכת מדינה. או דילמא כיון שיש זרע בין השדות שלא נשדף, אין השידפון שסביבה נחשב למכת מדינה (67).

ו. ואם תמצא לומר שזרע אחר אינו מפסיק, דאמרינן אילו זרעו במקומו תבואה היתה

68. המהרש"ל פירש שהספק בחיטיין לגבי שעורים הוא בדרך אם תמצא לומר, דהיינו אם שני זרעים משני מינים הוי הפסק האם גם בחיטיין לגבי שעורים נאמר כן או שבמקום שיש הפסק בזרע דומה אינו מכת מדינה. והוסיף שברש"י משמע שיש רק ספק על זרע אחר ולא על חיטיין ושעורים בפני עצמם עיין שם.

69. המאירי כתב בשם חכמי התוספות שדוקא בשידפון וירקון מספקא לן אם הם מכה אחת או לא אבל שידפון וחגב פשיטא ששתי מכות הן ואינו מנכה לו.

כתב, שראיתו מכך שבעו במערבא את כל הנך ספיקות, ומוכח שהם נקטו כעולא דלרב יהודה אין שום ספק. עיין שם.

67. כתב הנימוקי יוסף שלהלכה שקיימא לן כרב יהודה שמכת מדינה הוי באישתדוף רובא דבאגא, אמרינן מכת מדינה מזרע לזרע, ובסמ"ע [שכב ב] הסתפק באופן שכל שדות השעורים של העיר לקו והחיטיין לא לקו ורק שדה החיטה של החוכר לקתה האם יכול החוכר לומר שכיון שלקו רוב שדות העיר הוי מכת מדינה או דלמא יכול המחכיר לומר כיון ששום שדה חיטה לא לקתה בודאי מזולך גרם.

או דלמא, כיון דאשתדוף בולחו ארעתיה של המחכיר שבמקום אחר, מצי אמר ליה החוכר, האי שידפון שאירע בשדה זו, משום לתך דידך [בסיבתך] הוא! והראיה, דהא משתדפו כל שדותיך, ומזלך גרם. ולפיכך אנכה לך ממה שפסקתי לתת בסוף תקופת החכירות.

ומסקינן: מסתברא, שאין החוכר יכול לומר למחכיר: מזלך גרם שהרי נשתדפו כל שדותיך. משום דאמר ליה המחכיר לחוכר: אדרבה, אי משום לתאי דידי, שמזלי הוא הגורם לשידפון, מסתבר שהיה משתייר לי פורתא, ולא היו גוזרים עלי מן השמים שאפסיד את כל ממוני, בדכתיב [ירמיהו כב] "כי נשארנו מעט מהרבה".

ובהכרח, אותה שדה שהיתה חכורה בידך, היא זו שהשאירו לי מן השמים, ורק מחמתך נשדפה. שהרי שאר השדות, בודאי שנשדפו מחמתי, ואם כן, שדה זו היא היחידה שאפשר לתלות שהיא זו שנשתיירה לי לפליטה. ומכאן ראייה שמזלך גרם, ומחמתך היא נשדפה, ולכן עליך לשלם לי את כל מה שהתחייבת עבור החכירות.

נשתדפו כל שדותיו של חוכר בכל מקום שהם, ואשתדוף גם רובא של שדות דאותה באגא, באותו אזור שחכר בה את השדה, ואשתדוף נמי הא שדה החכירות בהדיהו, מאי?

מי אמרינן, כיון דאשתדוף רובא דבאגא, הרי זו מכת מדינה, ומנכי ליה החוכר מדמי

הבית, ואשתדוף רובא דבאגא, ואשתדוף נמי הנך שערי דיליה, שזרע נגד רצונו של הבעלים, מאי?

מי אמרינן, דאמר ליה החוכר: אילו זרעתי חיטי, הוה נמי משתדפא, ואם כן, גם עתה שזרעתי שעורים אירע השידפון מחמת מכת מדינה, ואנכה לך מחכורך.

או דלמא, מצי אמר ליה המחכיר: אילו זרעתי חיטי כפי שביקשתי, לא היתה נשדפת השדה, כי אני התפללתי להצלחת החיטין שבשדי, והוה מקיים בי דברי הכתוב [איוב כב] "ותגזר אומר, ויקם לך". אבל עכשיו שזרעתי שעורין, לא נתקבלה תפילתי, שהרי ביקשתי על חיטין ולא על שעורים.

ומסקינן: מסתברא, דאמר ליה: אי זרעתי חיטי, הוה מקיים בי "ותגזר אומר ויקם לך ועל רכביך נגה אור", ואין יכול החוכר לנכות לו מחכורו⁽⁷⁰⁾.

נשתדפו כל שדותיו של מחכיר הנמצאות במקום אחר, ואשתדוף נמי הא, אותה שדה שביד החוכר בהדיהו, ומאידך לא אשתדוף רובא דבאגא, ורק שדה זו נשדפה מכל שדות הבקעה, מאי?

מי אמרינן, כיון דלא אשתדוף רובא דבאגא, לא יוכל החוכר לומר זו מכת מדינה. וממילא לא מנכי ליה ממה שנתחייב להעלות למחכיר.

70. מספק, ובשיטה מבואר בשם הרמ"ך שכיון שהחוכר שינה ממה שאמר לו בעל הבית ידו על

הקשו האחרונים הא הוה ספק אם היתה תפילתו מתקבלת, ואם כן איך מוציא מהחוכר

החכירות.

או דלמא, כיון דאשתדוף כולהו ארעתיה של החוכר עצמו, **מצוי אמר ליה המחכיר:** אף על פי שהבקעה כולה נשדפה, השדה שהחכרתי לך נשדפה, **משום לתך דידך הוא,** מזלך הוא הגורם לכך.

ומסקינן: **מסתברא, דאמר ליה המחכיר לחוכר, משום לתאך הוא,** מזלך גרם לכך! כי יותר מסתבר לומר שמזל החוכר גרם שנשדפו שדותיו בכל מקום שהם, מאשר לומר שמזל הבאגא הזה גרם.

ומקשינן: **ואמאי? הכא נמי נימא ליה** החוכר: **אי משום לתאי דידי הוא** שנשדפו כל שדותי בכל מקום שהם, הרי מסתברא דהוה **משויר לי פורתא,** שהיה נשאר מהם מעט שלא השתדף, דהוה **מקיים בי** נירמיהו מ"ב] **כי נשארנו מעט מהרבה**". ובהכרח, שזו היא השדה שהשאירו לי בידי, שהרי שאר השדות, ודאי שמזלי גרם, ורק בזו אפשר לתלות שמזלך גרם, ואילו מצד מזלי, היא לא היתה נשדפת השדה, וכיון שמזלך גרם, אנכה לך מחכורך.

ומתריצין: משום **דאמר ליה המחכיר לחוכר: אי הוה חזות,** אילו היית ראוי ל**אישתיורי לך מידי,** הוה **משתייר לך מדנפשך,** משלך, ולא היו משאירים בידך שדה שהיא רק חכורה בידך.⁽⁷¹⁾

וכיון שכן, אפשר לתלות שכל השדות

נשדפו מחמתך, ושדה זו בכללך, ואינך ראוי שישאירו לך מעט מהרבה, ולפיכך אינך יכול לנכות מדמי החכירות.

המוכר את שדהו בזמן שהיובל נוהג, אינו מוכר לו את גוף הקרקע אלא את תבואותיה בלבד, ומחיר השדה מחושב לפי מספר התבואות שיהנה מהם הלוקח עד שנת היובל.

ואם רצה המוכר לגאול את השדה מהלוקח עוד קודם שנת היובל ראשי, ובלבד שיעברו שנתים מיום המכירה, שנאמר "כי במספר שני תבואות ימכר לך".

מיתיבי מהא דשנינו במסכת ערכין [כט ב]: אם היתה אחת משתי השנים הראשונות ביד הלוקח **שנת שדפון וירקון,** ולא אכל מהפירות אלא שנה אחת בלבד,

או שהיתה אחת משתי השנים שנה **שביעית** [שמיטה], והיה עליו להפקיר את השדה,

או שהיו **שנים כשני אליהו,** שלא ירד בהן מטר ולא צמחה תבואה,

אינו עולה לו ללוקח **מן המניין** של שתי שנים, ואין אפשרות לבעל השדה הקודם לגאול אותה עד שיעברו שתי שנים שבהן יאכל הלוקח את פירות השדה. שנאמר "במספר שני תבואות", ומשמע שיהיו ללוקח שתי שנות תבואה.

התחתונה ועליו מוטלת חובת ההוכחה שתפילת הבעלים לא היתה נענית.

71. התוספות הוסיפו לבאר שכאן אפילו אם

נאמר שהשאירו לו מן השמים, הרי אין לו בזה שום ריוח כי השדה נשדפה ולא מסתבר לומר שהריוח הוא בכך שהוא פטור מלשלם, כי לא מתקיים בזה כי נשארנו מעט מהרבה.

ומוכיחה הגמרא: **קתני** בכרייתא **שדפון** וירקון, דומיא דשנים כשני אליהו.

מה שני אליהו, דלא הוי תבואה כלל, אף הכא נמי, בשידפון וירקון, מדובר באופן דלא הוי תבואה כלל.⁽⁷²⁾

אבל אילו נשדפה התבואה רק בשדה הלוקח, דאיכא תבואה במקום אחר, סלקא ליה, עולה לו ללוקח שנה של תבואה למנין שתי השנים, ואינו יכול לומר לא אכלתיה שתי שנות תבואה, דאמרינן ליה מזלך גרם, ולא קאמרינן מכת מדינה היא, ולפיכך יוכל המוכר לפדותה לאחר שתי שנים,

ומוכח כנגד מה שאמרנו שאם ניזוקו השדות של אותה העיר או ארבע שדות שסביב השדה החכורה, יכול החוכר לומר מכת מדינה היא, ומנכה לבעלים מחכורו, והרי יש עוד מקומות בעולם שיש בהם תבואה, ומשמע בכרייתא שאם יש במקום אחר תבואה, יכול המוכר לומר מזלך גרם.

ומתריצין: אמר רב נחמן בר יצחק: שאני התם, לענין לוקח שדה בזמן שהיובל נוהג, דאמר קרא [ויקרא כה] "במספר שני תבואות ימכר לך", ודרשינן: צריך שתהיה השדה ביד הלוקח שנים שיש בהן תבואה, בשום מקום בעולם.

ופרכינן: אמר ליה רב אשי לרב כהנא: לדבריך, שיש חילוק בין שנים שיש בהן

תבואה בעולם לשנים שאין בהן תבואה בכל העולם,

אלא מעתה, אם היתה אחת משתי השנים הראשונות ביד הלוקח שנת שביעית, תעלה לו מן המנין, כאילו נשתמש בה שתי שנים, דהא איכא תבואה בחוצה לארץ. והרי במשנה איתא להדיא ששנה שביעית אינה עולה לו מן המנין של השנתיים הראשונות.

ומתריצין: אמר ליה רב כהנא: שאני שביעית, דאפקעתא דמלכא היא! שהמלך ביטלו מלזורעה והרי היא כאילו אינה בידו, ולפיכך אינה עולה לו למנין שתי שנים.

המקדיש את שדה אחוזתו, שירש אותה מאבותיו [שעוברת בירושה מאז חלוקת הארץ לשבטים] מיד לאחר שהסתיימה שנת היובל, ערכה הוא לפי "זרע חומר שעורים" [בית כור] בחמישים שקל כסף. ואם בא לפדותה לאחר השנה הראשונה, נקבע בתורה כסף פדיונה לפי השנים שנותרו עד היובל, שמפחיתין לכל שנה שעוברת שיעור סלע ופונדיון.

אמר ליה מר זוטרא בריה דרב מרי לרבינא: לדבריך, שאמרת שנת שביעית אינה נחשבת כשנת תבואה ללוקח משום שהיא אפקעתא דמלכא,

אלא מעתה,⁽⁷³⁾ המקדיש את שדה אחוזתו, ועברו כמה שנים, ובתוכן שנת השמיטה,

73. המהרש"א הקשה, מדוע מקשינן רק על מאי דמסקינן ששביעית אפקעתא דמלכא, ולא מקשינן מה החילוק בין פודה את שדה אחוזתו ששביעית עולה מן המנין לקונה שדה בזמן

72. הרמב"ם בהלכות שמיטה ויובל כתב אם היתה שנת שידפון אינה עולה לו מן המנין, והקשה הלחם משנה מדוע לא הזכיר שצריך שיהא שידפון בכל העולם, ועייין מרכבת המשנה.

לזן "לא יבשו בעת רעה, ובימי רעבון ישבעו".

ואף שכל השדות שסביבה נשדפו, יכולה היתה שדי להינצל מהשידפון שלא על פי דרך הטבע. ולכן, על החוכר להעלות לו כפי שסיכמו ביניהם, ממקום אחר.

מתיב רב ששת מהמשנה, דתנן: רועה שהיה רועה בהמות של אחרים, בשכר, והניח עדרו בשדה ללא שמירה, ובא לעיר, ובא זאב וטרף, ובא ארי ודרם —

כיון ששומר שכר חייב בגניבה ואבידה ופטור מאונסים, לפיכך, אין אומרים "אילו היה שב, בודאי היה מציל", כי שמא לא היה יכול להציל והוי אונס.

אלא, אומדין אותו, אם היה יכול להציל, חייב, ואם לאו, שלא היה יכול להציל, פטור, משום דהוי אונס,

וטוען רב ששת: **ואמאי** אם לא היה יכול להציל פטור?

נימא ליה בעל הבהמה לשומר: אי הוית, אם היית נשאר התם ולא היית נוטש את הצאן, הוה מתקיים בי [שמואל א יז] "גם את הארי גם (את) הדוב הכה עבדך", והיה לך כח להציל את בהמותי שלא כדרך הטבע,

ומתרצת הגמרא: **משום דאמר ליה הרועה, אי הוית חזית, אילו באמת היית ראוי**

ורוצה לפדותה, האם נאמר שהשנה השביעית לא תעלה לו מן הגירוע, שלא יפחות בעבורה מדמי פדיונו היות והיא לא היתה ראויה לשימוש באותה שנה?

אלמה תנן: נתן סלע ופונדיון לשנה! ומשמע שגם השנה השביעית מגרעת מערך השדה.

אמר ליה רבינא: שאני התם במקדיש שדה אחוזה, **דחזיא**, שראויה היא השדה, גם בשנה השביעית, **למישטחא בה פירי**, לשטוח בה פירות לייבוש. וכיון שיכול ההקדש להשתמש בשדה שימוש כל שהוא, מגרע הפודה את גירעון השדה של אותה שנה, כי לגבי הפדיון של שדה אחוזה מהקדש לא נאמר בכתוב "שני תבואות". מה שאין כן לוקח שקנה שדה, ובא המוכר לגאול, שנאמר בגאולת שדה "שני תבואות", צריך שתהיה השדה ביד הלוקח לפחות שתי שנות תבואה, והשנה השביעית אינה שנת תבואה, לכן היא אינה עולה לו מן המנין.

אמר שמואל: זה ששנינו במשנה, שדה שנשדפה בזמן שהיא מכת מדינה מנכה החוכר למחכיר מן חכורו, **לא שנו, אלא שזרעה החוכר וצמחה, ואחר כך אכלה חגב.**

אבל אם לא זרעה כלל, והוכתה המדינה, לא יוכל החוכר לומר אילו זרעתיה היתה נשדפת ולכן אנכה לך ממה שהתחייבתי, משום דאמר ליה המחכיר: אילו זרעתה, היא לא היתה נשדפת, כי הוה מתקיים בי [תהלים

אבל השתא דקאמרת ששביעית אפקעתא דמלכא מקשינן אם כן גם לענין גירוע נימא הכי. ועיין בשיטה בשם הראב"ד.

שהיובל נוהג שאינה עולה, ותיריך, דהוה אמינא שבמוכר שדה בזמן שהיובל נוהג צריך שיהיה בידו שני תבואות ושביעית אינה שנת תבואה.

לאיתרחושי לך ניסא, אם כן. גם אחר שלא שמרתי כראוי, הוה ראוי לאיתרחיש לך ניסא כרבי חנינא בן דוסא, דמתיין עיזי דרבי בקרנייהו, שהביאו עיזיו דובים כשהם תקועים בקרני העיזים.

וכיון שלא איתרחיש נס, ונאכלו הבהמות, אם אמדו שאין הרועה יכול להציל, פטור, ולא אמרינן אילו היה שם הוה מיתרחיש נס.

ושוב פרכינן: ונימא ליה הבעלים, נחי דלניסא רבה, שינצלו הבהמות מעצמן, לא הוה חזינא, דלמא לניסא זוטא, חזינא, (74) ושמא אילו היית נשאר שם, היית יכול להציל,

קו-ב

ומסקינן: קשיא.

ומביאה עתה הגמרא סתירה לכאורה בין שתי ברייתות:

תני חדא, המקבל שדה מחבירו בחכירות כדי לזרעה ולתת לבעלים ממנה שיעור קצוב בסוף כל שנה, פעם ראשונה ושניה

זורעה, שאם אכלה חגב או נשדפה (75) אחר שזרע פעם אחת, צריך לנסות ולזרוע שוב, ואם לאחר שזרעה פעם שניה אכלה חגב, הרי פעם שלישית, אינו זורעה.

ותניא אידך, אם נשדפה פעמיים צריך גם פעם שלישית לזרעה, אבל פעם רביעית אינו זורעה,

ומתריצין: לא קשיא, הא כרבי הא כרבן שמעון בן גמליאל.

הא דשנינו שלישית אינו זורעה, כרבי דאמר: בתרי זימני הוי חזקה. והכא נמי הוחזקה השדה בשתי פעמים כשדה שדרכה להישדף, ואינו צריך לשלם לבעלים.

והא דשנינו ששלוש פעמים זורעה, ורביעית אינו זורעה, כרבן שמעון בן גמליאל, דאמר בתלת זימני הוי חזקה, ורק לאחר שנשדפה שלוש פעמים, הוחזקה להיות שדה שדופה (76).

אמר ריש לקיש: זה ששנינו שאם נשדפה

[שכירות ח ה] לא הביאו להלכה כמה פעמים עליו לחזור ולזרוע, ותמהו הרמב"ן והמגיד משנה מדוע השמיטום, וכתב הגר"א [שכב ב] שהרי"ף והרמב"ם למדו שהברייתא מדברת באופן שלא זרעה כלל שעליו אמר שמואל שהמחכיר יכול לטעון אילו זרעתה הוה מקיים בי לא יבשו בעת צרה, ועל זה דנה הברייתא שרק ב' או ג' פעמים יכול לטעון כן, ומכיון שאינו שכיח לכן השמיטהו. ועיין לחם משנה שכתב שהרמב"ם לומד שריש לקיש דלקמן בא לדחות את הברייתא של כמה פעמים זורעה דקאמר כל ימי זרע זרעה ואינו תלוי במספר פעמים, ועיין הערה הבאה.

74. הקשה התורת חיים אילו היה ראוי לניסא זוטא לא היו באים הארי והדוב, ותירץ שיכול הבעלים לומר אילו לא היו באים הארי והדוב לא הייתי מכיר בנס, והקב"ה רצה לעשות לי נס שאכיר בו.

75. כך פירש רש"י, אבל הסמ"ע [שכב] כתב שדעת הטור והשולחן ערוך שאם אכלה חגב אינו צריך לזרוע שוב והברייתא אירי בזרעה ולא הצליחה זריעתו, וכן כתב הלחם משנה [שכירות ח ה].

76. הרמב"ן והרא"ש פסקו כרבן גמליאל שבשלוש פעמים הוי חזקה, אבל הרי"ף והרמב"ם